

Anna Zellma

Edukacja czytelnicza i medialna młodzieży jako integralny element szkolnego nauczania religii

Studia Elbląskie 6, 113-124

2004/2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EDUKACJA CZYTELNICZA I MEDIALNA MŁODZIEŻY JAKO INTEGRALNY ELEMENT SZKOLNEGO NAUCZANIA RELIGII

W myśl założeń programowych współczesnej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, szkolne nauczanie religii jest miejscem dialogu interdyscyplinarnego. Uprawomocnione miejsce zajmuje w nim realizacja funkcji i zadań edukacyjnych szkoły, znajdujących ukonkretnienie w korelacji międzyprzedmiotowej i ze ścieżkami edukacyjnymi. Zgodnie z tym założeniem katechetycy wiele uwagi poświęcają wyjaśnieniom znaczenia tego wszystkiego, co wyraża określenie „korelacja nauki religii ze ścieżkami edukacyjnymi”. Akcentują przy tym funkcje integrujące, uzupełniające i polemiczne tej korelacji, rozpatrując je w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów szkolnego nauczania i ścieżek edukacyjnych, realizowanych na danym etapie kształcenia ogólnego.

W niniejszym artykule, nawiązując do wyżej wspomnianych analiz, zamierza się przedstawić główne, integralnie powiązane z holistycznym nauczaniem i wychowaniem aspekty korelacji nauki religii z edukacją czytelnictwem i medialną realizowaną wśród młodzieży. Przedmiotem analiz będzie więc edukacja czytelnictwem i medialna katechizowanych uczniów w gimnazjum, liceum i technikum. Uwzględniona zostanie perspektywa katechezy integralnej, w której jednym ze środowisk edukacji religijnej i dialogu interdyscyplinarnego jest szkoła. Taka koncepcja analiz jest możliwa do zrealizowania dzięki odwołaniu się do dokumentów wyznaczających kierunki pracy nad modelem korelacji szkolnego nauczania religii z edukacją czytelnictwem i medialną w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych. Są to: obowiązujące rozporządzenie ministra edukacji narodowej i sportu w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla gimnazjum, liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, podstawy programowe i programy nauczania religii dla gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych. W dokumentach tych podkreśla się istotne znaczenie edukacji czytelnictwem i medialnej, wskazując na jej cele, zadania i treści oraz nabywanie przez uczniów związanych z tym umiejętności.

I. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE EDUKACJI CZYTELNICZEJ I MEDIALNEJ W KSZTAŁCENIU OGÓLNYM MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ I PONADGIMNAZJALNEJ

Edukacja czytelnicza i medialna nie jest zagadnieniem nowym. Jej początki sięgają lat dziewięćdziesiątych XIX wieku i wiążą się z tzw. szkołą pracy. Wspomina o niej również w wieku XX, zakładając w szkolnych programach nauczania przedmiotów humanistycznych, zwłaszcza języka polskiego treści z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej. Wyraźne zainteresowanie tą dziedziną edukacji nastąpiło wraz z wdrażaną w Polsce od 1999 roku reformą oświaty¹.

U podstaw edukacji czytelniczej i medialnej znajduje się założenie o istotnej, niezastąpionej roli środków społecznego komunikowania w kształtowaniu życia jednostkowego i zbiorowego oraz wszechobecności mediów masowych. Jednocześnie akcentuje się możliwości człowieka w zakresie tworzenia mediów oraz eliminowania manipulacji z nimi związanych². Z tego wynika, że koncepcja edukacji czytelniczej i medialnej została wypracowana z troski o ucznia oraz jego kompetencje w zakresie aktywnego uczestnictwa w procesach komunikowania społecznego we współczesnym świecie.

Zgodnie z powszechnie przyjętą holistyczną koncepcją nauczania i wychowania edukacja czytelnicza i medialna jest jedną z dziedzin kształcenia o charakterze interdyscyplinarnym. Obejmuje ona: edukację za pośrednictwem mediów, czyli pomocy dydaktycznych ułatwiających uczniom zdobywanie wiedzy i rozwijanie umiejętności, edukację o mediach (wiedzę o dziejach mediów, o rodzajach i gatunkach mediów, ich języku i procesie tworzenia współczesnych mediów) oraz edukację dla mediów skoncentrowaną wokół umiejętności wykorzystywania różnych środków przekazu i obsługi sprzętu medialnego we własnej aktywności twórczej³. Jej zasadniczym celem jest przygotowanie uczniów do aktywnego i odpowiedzialnego życia w społeczeństwie informacyjnym. Tak sformułowany ogólny cel edukacji czytelniczej i medialnej zostaje ukonkretniony w celach i zadaniach edukacyjnych zakładanych w poszczególnych etapach kształcenia ogólnego⁴.

W podstawach programowych edukacji czytelniczej i medialnej realizowanej w gimnazjum zakłada się, iż celem tej ścieżki edukacyjnej jest pogłębienie dotychczasowej wiedzy z zakresu społecznego komunikowania się osób i nabywanie związanych z tym umiejętności oraz do przekazywanie nowych treści i wspieranie uczniów w pozyskiwaniu nowych kompetencji związanych z odpowiedzialnym życiem w społeczeństwie informacyjnym. Stąd też szczegółowe cele edukacji czytelniczej i medialnej w gimnazjum koncentrują się wokół przygotowania młodzieży do korzystania z różnych źródeł informacji, nabywania umiejętności

¹ Zob. i por. szczegółowe analizy na ten temat np. w: J. Gajda, *Media a edukacja*, Lublin 1997.

² S. Juszczyk, *Edukacja medialna*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, red. T. Pilch, s. 930–931.

³ M. Kąkolowicz, *Edukacja medialna w szkole ogólnokształcącej*, w: *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, t. 1, Poznań 1997, s. 475–482.

⁴ B. Milerski, B. Śliwerski, *Leksykon PWN. Pedagogika*, Warszawa 2000, s. 55.

segregowania informacji i krytycznego ich odbioru, rozbudzania potrzeb czytelniczych, przygotowania do pracy samokształceniowej i wykorzystania mediów jako narzędzi pracy intelektualnej oraz kształtowania postawy szacunku dla polskiego dziedzictwa kulturowego w związku z globalizacją kultury masowej⁵.

Szkoła jest zobowiązana do realizacji działań, które sprzyjają osiągnięciu powyższych celów. Obejmują one: „1) rozwijanie zainteresowań literackich uczniów; 2) tworzenie warunków do zdobywania informacji z różnych źródeł; 3) rozwijanie wiedzy o komunikowaniu się ludzi bezpośrednio i przez media; 4) ukazywanie zależności między formą i językiem mediów a zamierzeniami, postawami i kulturą twórców komunikatów artystycznych, informacyjnych, reklamowych i propagandowych; 5) uświadomienie roli mass mediów i stosowanych przez nie środków i zabiegów socjotechnicznych; 6) wprowadzenie uczniów w zasady procesu twórczego w produkcji medialnej; 7) zapoznanie z fundamentalnymi dziełami medialnymi: fotografii, radia, filmu, telewizji i teatru, polskimi i zagranicznymi”⁶.

Wypełnianie tych zadań to proces złożony, realizowany głównie poprzez promocję zasobów bibliotecznych i wychowanie do autentycznego komunikowania społecznego. Dlatego najważniejsze treści edukacji czytelniczej i medialnej koncentrują się wokół dokumentów gromadzonych w bibliotece i ich wartości informacyjnej, opisu i spisu bibliograficznego, zestawienia tematycznego, pojęć związanych z komunikacją medialną (np. znak, symbol, kod, język, denotacja, konotacja), sposobów, form i kanałów komunikowania się ludzi, funkcji komunikatów, psychologicznych podstaw komunikowania się ludzi, form komunikatów medialnych: słownych, pisemnych, obrazowych, dźwiękowych, filmowych i multimedialnych, kodów ikonicznych i symbolicznych, języka poszczególnych mediów, form i środków obrazowych, fikcji w mediach. Ten zakres treści zostaje dopełniony o zagadnienia związane z werbalnymi i pozawerbalnymi formami wypowiedzi człowieka w codziennym życiu i w teatrze (słowo, gest i ruch, gry dramatyczne, inscenizacje, teatr szkolny), komunikatami informacyjnymi i perswazyjnymi (reklamowe i propagandowe, public relations). W tej perspektywie zakłada się zaznajamianie młodzieży z podstawami projektowania i wykonywania różnych form komunikatów medialnych⁷. Wszystko to sprzyja nabywaniu przez uczniów gimnazjum umiejętności korzystania ze zbiorów i warsztatu informacyjnego biblioteki, także za pomocą automatycznych systemów wyszukiwawczych, sporządzania opisów bibliograficznych i bibliografii załącznikowej do własnych opracowań. Jednocześnie młodzież rozwija zdolności sprawnego, szybkiego czytania, notowania i selekcjonowania wiadomości, analizowania komunikatów medialnych, odczytywania znaków i kodów dosłownych i kontekstowych oraz rozpoznawania użytych środków formalnych i ich służebności względem zamierzeń twórców w różnych formach przekazów medialnych. Osiągnięcia młodzieży ujawniają się

⁵ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej i sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik nr 2, Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów, DzURP, 2002 nr 51, poz. 458.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

w różnych sytuacjach praktycznych, w których wykorzystują oni media jako źródło informacji i opinii w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy, posługują się różnymi formami komunikatów i narzędzi medialnych (np. przekazując komunikaty, dokumentując i prezentując wiedzę), potrafią rozróżniać komunikaty informacyjne od perswazyjnych, czy też przekazy przedstawiające rzeczywistość od interpretujących i fikcyjnych. Wyraźnie akcentuje się tu wspieranie uczniów gimnazjum w nabywaniu umiejętności krytycznej analizy wartości oferty mediów i dokonywania właściwego wyboru w korzystaniu ze środków masowej komunikacji⁸.

Tak określone założenia edukacji czytelniczej i medialnej zostają kontynuowane w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum. W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla tych szkół stwierdza się, iż edukacji czytelnicza i medialna ma przygotować młodzież do samokształcenia poprzez umiejętne pozyskiwanie i opracowywanie informacji pochodzących z różnych źródeł, jak też uzdolnić do rozumienia natury i roli mediów we współczesnej cywilizacji i zachowania tożsamości kulturowej wobec globalizacji kultury. Z tego wynikają kolejne cele tej ścieżki edukacyjnej, które koncentrują się wokół wspierania młodzieży w zdobywaniu umiejętności przekazu i krytycznego odbioru treści komunikatów medialnych oraz zachowaniu postawy dystansu i krytycyzmu wobec informacji przekazywanych przez media⁹. Dlatego do zadań szkoły należy: „1) wprowadzenie w technologię pracy umysłowej jako przygotowanie do egzaminu maturalnego i studiów wyższych; 2) rozwijanie wiedzy na temat powszechnie dostępnych zasobów informacyjnych; 3) stwarzanie warunków dla samodzielnego sporządzania przez uczniów komunikatów medialnych; 4) dostarczanie materiałów do krytycznej analizy przekazów informacyjnych (np. prasa, telewizja, reklama zewnętrzna)”¹⁰. Osiągnięcie powyższych celów i realizacja zadań dokonuje się zarówno poprzez przekaz treści o istotnym znaczeniu wychowawczym, jak też poprzez rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i sprawności językowych. Koncentrują się one wokół dwóch części: teoretycznej i praktycznej. W pierwszej części zamieszczono najpierw takie bloki tematyczne, jak: podstawy wiedzy o tradycyjnych i nowoczesnych źródłach informacji (od książki do przekazów internetowych), elementarna wiedza o najnowszych technikach informacyjnych i ich dostępności oraz współczesnych instytucjach wydawniczych i zajmujących się dystrybucją książek i prasy, zagadnienia traktujące o cywilizacji informacyjnej i kulturze mediów, w tym także pojęcie czwartej władzy oraz wiedzę o mediach publicznych i prywatnych wraz z wyraźnym ukazaniem rynkowości mediów i jej społecznych skutków. W tym kontekście zaplanowano treści ukazujące: kryteria rzetelności i obiektywizmu informacji przekazywanych w mediach, wybrane, międzynarodowe i polskie przepisy prawa dotyczące mediów, wpływ mediów na różne aspekty życia człowieka oraz zagrożenia płynące z mediów dla psychicznego i moralnego rozwoju człowieka, także różne formy uzależnień medialnych. Następn-

⁸ Tamże.

⁹ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej i sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik nr 4, Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników, DzURP, 2002 nr 51, poz. 458.

¹⁰ Tamże.

nie zaplanowano zagadnienia, dzięki którym młodzież poznaje warsztat pracy dziennikarza (prasowego, radiowego, telewizyjnego), warsztat pracy reżysera (filmowego, teatralnego) oraz metody i techniki perswazji i manipulacji stosowane w reklamie zewnętrznej, prasowej, radiowej i telewizyjnej. Ich dopełnieniem są ćwiczenia praktyczne, które polegają na samodzielnej analizie porównawczej wybranej informacji zaczerpniętej z różnych źródeł (z prasy, audycji telewizyjnych lub radiowych)¹¹. Z tego wynika, że realizowana w różnych typach szkół ponadgimnazjalnych edukacja czytelnicza i medialna zmierza do tworzenia warunków i sytuacji, w toku których młodzież nabywa umiejętności sprawnego zebrania określonych informacji i wyselekcjonowania przydatnych treści (w tym sporządzenie bibliografii), postrzegania roli mediów w szerszym kontekście cywilizacyjno-kulturowym oraz dostrzegania wpływu mediów na życie i zachowanie ludzi oraz całych społeczeństw. Jednocześnie sprzyja nabywaniu zdolności formułowania ocen, opinii i recenzji wybranych informacji przekazywanych przez media oraz samodzielnego tworzenia podstawowych komunikatów medialnych z wykorzystaniem modelu warsztatu: pracy dziennikarza prasowego oraz radiowego lub telewizyjnego¹².

Analiza celów, zadań, treści i osiągnięć zakładanych w podstawie programowej edukacji czytelniczej i medialnej dla gimnazjum, liceum ogólnokształcącego i profilowanego oraz technikum prowadzi do wniosku, że ta dziedzina edukacji ułatwia młodzieży nabywanie kompetencji samokształceniowych, komunikacyjnych, informacyjnych, kulturalnych i twórczych. Wymaga jednak wyakcentowania w edukacji holistycznej młodzieży wychowania do odpowiedzialnego korzystania ze środków społecznego komunikowania oraz aktywnego, przemyślanego odbioru treści przekazywanych za pośrednictwem mediów, przy jednoczesnym wspieraniu w nabywaniu umiejętności rozpoznawania zagrożeń, jakie wiążą się z mediami. Jest to zbieżne z założeniami programowymi korelacji nauki religii z edukacją czytelniczą i medialną. Stąd szkolne nauczanie religii powinno podjąć działania, które wspierałyby młodzież w nabywaniu umiejętności odpowiedzialnego korzystania z mediów.

II. WŁAŚCIWOŚCI EDUKACJI CZYTELNICZEJ I MEDIALNEJ W NAUCZANIU RELIGII W GIMNAZJUM I SZKOŁACH PONADGIMNAZJALNYCH

W dokumentach katechetycznych, w programach nauczania religii i publikacjach metodycznych akcentuje się fakt, iż szkolne nauczanie religii — jako jedna z form przekazywania Ewangelii i wychowania w wierze — jest formą dialogu z innymi dziedzinami wiedzy¹³. Dlatego realizowanej w środowisku szkolnym systematycznej katechizacji młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej nieodłą-

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium Ogólne o katechizacji, Poznań 1998, 73 (= DOK).

cznie towarzyszy wymóg nawiązywania do innych, zakładanych w podstawach programowych kształcenia ogólnego, dziedzin wiedzy, tak, by kultura uczniów została zharmonizowana z ich wiarą. Nauczyciele religii — mocą dokumentów programowych szkolnej katechizacji młodzieży w poszczególnych etapach edukacji — zostali zobligowani do uzupełniania i integrowania treści kształcenia religijnego z wiedzą ogólną i treściami o istotnym znaczeniu wychowawczym, do scalania elementów wiedzy z różnych przedmiotów i ścieżek edukacyjnych — zgodnie z zasadą holizmu — w sensowną całość, umożliwiającą łączenia poszczególnych celów oraz treści poznawczych i wychowawczych. Takie zadanie wypływa z założenia, iż „nauczanie religii nie sytuuje się wobec (...) [przedmiotów szkolnych] jako coś dodatkowego, lecz stanowi element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego”¹⁴. Ważna rola przypada tutaj korelacji nauki religii i edukacji czytelniczej i medialnej, czyli tej ścieżce edukacyjnej, której zadaniem jest przygotowanie katechizowanej młodzieży klas gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych do właściwego, aktywnego, krytycznego odbioru treści zawartych w różnych źródłach informacji, zwłaszcza przekazywanych przez współczesne media, wspieranie w nabywaniu umiejętność segregowania informacji i krytycznego ich odbioru, rozbudzanie potrzeb czytelniczych, także w zakresie literatury i prasy religijnej oraz przygotowanie do racjonalnego korzystania z mediów jako narzędzi pozyskiwania informacji, źródeł zabawy i rozrywki¹⁵. W liceach: profilowanym i ogólnokształcącym oraz w technikum dodatkowo edukacja czytelnicza i medialna ma na celu wspieranie katechizowanych uczniów do twórczego, a zarazem zdystansowanego i odpowiedzialnego posługiwania się mediami jako narzędziami własnego, wszechstronnego rozwoju i wykorzystania ich do wspomagania procesu kształcenia, doskonalenia i doskonalenia w celu zwiększenia efektywności komunikowania się z innymi osobami oraz krytycznego odbioru przekazów medialnych¹⁶. Dlatego samo orędzie chrześcijańskie trzeba włączyć w nową kulturę medialną, do której kształtowania przyczyniają się środki społecznego komunikowania¹⁷.

W ogólności korelacja nauki religii oraz edukacji czytelniczej i medialnej ma wymiar egzystencjalny, ponieważ zmierza do wspierania uczniów w rozpoznawaniu chrześcijańskich aspektów kultury medialnej, będącej częścią kultury ogólnej oraz kształtowaniu krytycznych i zdystansowanych postaw wobec współczesnych środków społecznego komunikowania¹⁸. Zakłada to uzdalnianie uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych do właściwego odczytywania treści przekazów medialnych, uczenie wyboru mediów, wprowadzenie w tajemnice języka przekazu i uwrażliwienie estetyczne oraz przygotowanie do współtworzenia i tworzenia

¹⁴ Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2001, 83 (= PDK).

¹⁵ Konferencja Episkopatu Polski, Katecheza wyzwania i rozumienia wiary — gimnazjum, w: Konferencja Episkopatu Polski, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2001, s. 65–66 (= PPK); Konferencja Episkopatu Polski, Katecheza świadectwa wiary — szkoły ponadgimnazjalne, w: PPK, s. 90–91.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ DOK 162.

¹⁸ Tamże.

programów edukacyjnych i ich upowszechniania przez media katolickie w skali mikro (np. gazetka parafialna, szkolna gazetka katechetyczna, parafialna strona internetowa) i makro (np. katolickie czasopismo o zasięgu diecezjalnym, program katolicki emitowany na falach lokalnej rozgłośni radiowej, katechetyczna strona internetowa w diecezji). Zatem edukacja czytelnicza i medialna katechizowana młodzieży obejmuje różne treści, jak też formy i sposoby ich realizacji. Najbardziej pożądana jest tu edukacja religijna młodzieży za pomocą wszelkich środków społecznego przekazu (książek, prasy, filmów, audycji radiowych, programów multimedialnych, przezroczy, foliogramów, informacji zawartych na stronach internetowych itp.), której towarzyszy przekaz wiedzy o różnych komunikatach medialnych, ułatwiający ich rozumienie oraz zajmowanie krytycznej postawy wobec nich. Dobrze jest też, gdy w szkolnym nauczaniu religii wspomaga się młodzież w nabywaniu lub rozwijaniu umiejętności odpowiedzialnego korzystania z różnych środków społecznego przekazu, obsługi sprzętu medialnego we własnej aktywności twórczej, zwłaszcza tej związanej z rozwojem religijnym oraz kontaktowania się ze światem za pomocą stron www, chatu, e-maili oraz smsów¹⁹.

Takie działania, aby były dobrze realizowane, wymagają ścisłego powiązania z celami, zadaniami i treściami nauczania religii w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych. W tej korelacji chodzi o tworzenie w świadomości katechizowanej młodzieży zintegrowanego systemu wiedzy o mediach oraz kształtowanie związanych z tym umiejętności i postaw, zwłaszcza rozwijanie zmysłu krytycznego, ożywianego umiłowaniem prawdy, z jednoczesnym zachowaniem integralnego przekazu Ewangelii²⁰. Realizacja założeń edukacji czytelniczej i medialnej w szkolnym nauczaniu religii służy zatem scharmonizowaniu kultury medialnej z wiarą²¹.

III. PROBLEMATYKA EDUKACJI CZYTELNICZEJ I MEDIALNEJ W PROGRAMIE NAUCZANIA RELIGII W GIMNAZJUM I LICEUM PROFILOWANYM

Edukacja czytelnicza i medialna młodzieży w ujęciu katechetycznym jest istotnym składnikiem procesu szkolnej katechizacji, realizowanej w ramach programu nauczania religii w gimnazjum i liceum profilowanym²². Elementy wiedzy

¹⁹ Zainteresowanych problematyką środków informatycznych jako narzędzi wspomagających proces katechetyczny odsyła się do: A. Niwiński, *Środki informatyczne w katechetycznej działalności Kościoła*, Kraków 2004.

²⁰ DOK 162.

²¹ Tamże 73.

²² Analiza zatwierdzonego w 2001 roku — przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski — „Programu nauczania religii” na poszczególne etapy edukacji szkolnej prowadzi do wniosku, że zawiera on dwie wersje programów dla szkół ponadgimnazjalnych: jedną dla liceum profilowanego i drugą dla szkół zawodowych. Korelacja nauczania religii z edukacją czytelniczą i medialną — zgodnie z filozofią kształcenia ogólnego i zadaniami katechezy szkolnej — została wyraźnie zaplanowana jedynie w gimnazjum i liceum profilowanym. Dlatego, na użytek podjętej w niniejszym opracowaniu problematyki, przeanalizowano tylko program „Wierzyć Chrystusowi” i „Świadek Chrystusa”; zob. i por. Komisja Wychowania

z zakresu mediów przenikają wszystkie treści programowe katechezy szkolnej w gimnazjum i liceum profilowanym. Są one związane z myślą przewodnią katechizacji w poszczególnych etapach edukacji i wpisane w strukturę działów tematycznych.

W gimnazjum treści korelacji nauki religii z edukacją czytelnictwem i medialną wiążą się integralnie z wprowadzeniem katechizowanej młodzieży w tajemnicę wiary w Boga działającego w Starym i Nowym Przymierzu oraz w rzeczywistości Kościoła, jak też z wychowaniem do życia w wolności opartej na Chrystusie²³. Zostały one zaplanowane do realizacji w poszczególnych klasach i niemal w każdym bloku tematycznym. Ich cechą charakterystyczną w pierwszej i drugiej klasie gimnazjum jest zastosowanie mediów jako pomocy dydaktycznych ułatwiających zdobycie wiedzy biblijnej oraz ukazywanie dróg, form i kanałów komunikowania się Boga z ludźmi²⁴. Dlatego wymienione treści wiążą się głównie z edukacją religijną młodzieży za pomocą mediów, a następnie z wiedzą o rodzajach, sposobach i formach komunikowania społecznego. Nauczyciel religii jest zobowiązany do zwrócenia uwagi uczniów gimnazjum na ewangelizacyjny wymiar mediów i ich znaczenie w rozwijaniu poznania wiary. W klasie trzeciej gimnazjum natomiast akcentuje się zagadnienia wskazujące na znaczenie mediów oraz stosowanych przez nie środków i zabiegów socjotechnicznych w życiu jednostkowym i społecznym²⁵. Zostały one skorelowane z treściami, które wskazują na rolę Ducha Świętego w rozwoju wiary i w jej wyznawaniu²⁶.

Wszystkie, wyżej opisane treści korelacji nauki religii z edukacją czytelnictwem i medialną w gimnazjum, zostają podjęte w liceum profilowanym²⁷. Obok filmów o tematyce biblijnej, przewiduje się nowy zakres problematyki medialnej. Wśród tych zagadnień można dostrzec takie, które wiążą się z przygotowaniem młodzieży do składania świadectwa wiary w Kościele, w świecie i w rodzinie. W pierwszej klasie liceum profilowanego należą do nich przede wszystkim zagadnienia traktujące o: 1) katolickich zasobach internetowych; 2) telewizyjnych i radiowych programach oraz stacjach radiowych i telewizyjnych; 3) prasie katolickiej i kościelnej; 4) zadaniach mediów publicznych; 5) manipulacjach medialnych na temat

Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Wierzyć Chrystusowi”. Program nauczania religii dla gimnazjum, AZ-3-01/1, w: Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, Program nauczania religii, Kraków 2001, s. 75–106 (= PNR); Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla liceum profilowanego, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 107–140.

²³ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Wierzyć Chrystusowi”. Program nauczania religii dla gimnazjum, AZ-3-01/1, art. cyt., s. 75.

²⁴ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Jezus Chrystus objawia prawdę o Bogu i człowieku”. Program nauczania religii dla I klasy gimnazjum, AZ-3-01/1, w: PNR, s. 78–79, 81–83; Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Jezus Chrystus zbawia”. Program nauczania religii dla klasy II gimnazjum, AZ-3-01/1, w: PNR, s. 88–93.

²⁵ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła”. Program nauczania religii dla klasy III gimnazjum, AZ-3-01/1, w: PNR, s. 98.

²⁶ Tamże.

²⁷ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla liceum profilowanego, AZ-4-01/1, art. cyt., s. 107–140.

życia Kościoła i tradycji patriotycznej²⁸. W dalszej części programu proponuje się treści ukazujące katechizowanym uczniom biblijne zasoby internetowe²⁹, kryteria prawdziwości i wiarygodności przekazu medialnego oraz przekaz — za pośrednictwem mediów — informacji o działalności charytatywnej Kościoła i modlitwie³⁰.

Wśród nowych treści z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej, proponowanych do podejmowania w katechizacji młodzieży drugich klas liceum profilowanego, występują: „zagadnienia ekologiczne w mediach, medialny przekaz na temat różnych religii”³¹, „prawda i kłamstwo w mediach w odniesieniu do zagadnień ochrony i przekazywania życia”³², „udział mediów w ujawnianiu i tworzeniu patologii życia publicznego”, „cenzura jawna i ukryta, mechanizmy manipulacji medialnej, obrona przed manipulacją”³³. Dalej w tym programie akcentuje się problemy, które traktują o ukazywanym w mediach dorobku chrześcijaństwa, zwłaszcza o „zapalnych punktach” historii Kościoła i związanej z tym konieczności obalania mitów³⁴. Jednocześnie w katechizacji młodzieży drugich klas liceum profilowanego eksponuje się naturę i groźbę ideologizacji przekazu medialnego oraz promocję sekt w mediach³⁵. Problemy te są bowiem znane uczniom i wiążą się z codzienną egzystencją. Ich korelowanie z treściami religijnymi służy uzdalnianiu młodzieży do rozumienia problemów świata i ich chrześcijańskiej oceny oraz motywuje do podejmowania apostołstwa i świadczenia o Chrystusie.

Treść programowe korelacji nauki religii i edukacji czytelniczej i medialnej w klasie trzeciej liceum profilowanego mają przede wszystkim uświadamiać młodzieży obraz małżeństwa i rodziny lansowany w środkach społecznego komunikowania. W związku z tym proponuje się podejmowanie takich zagadnień jak: „media za czy przeciw nierozzerwalności małżeństwa”³⁶, „konflikt pokoleń i miłość rodzinna w mediach”³⁷. Zwraca się także uwagę katechizowanych uczniów na udział rodziców w wychowaniu chrześcijańskim dzieci, także w przekazywaniu tradycji i zwyczajów związanych z rokiem liturgicznym. Odwołując się do tych treści podejmuje się takie problemy z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej, jak: dzieci a media³⁸ oraz przekaz medialny na temat świąt katolickich³⁹. Dzięki

²⁸ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa w Kościele”. Program nauczania religii dla klasy I liceum profilowanego, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 111.

²⁹ Tamże, s. 112.

³⁰ Tamże, s. 114–115.

³¹ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa w świecie”. Program nauczania religii dla klasy II liceum profilowanego, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 121.

³² Tamże, s. 122.

³³ Tamże, s. 124.

³⁴ Tamże, s. 126.

³⁵ Tamże, s. 126.

³⁶ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa w rodzinie”. Program nauczania religii dla klasy III liceum profilowanego, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 133.

³⁷ Tamże, s. 136.

³⁸ Tamże, s. 135.

³⁹ Tamże, s. 137.

podejmowaniu tych zagadnień młodzież ma pozyskiwać wsparcie w odkrywaniu małżeństwa i rodziny jako jednej z form powołania życiowego i wezwania do dawania świadectwa chrześcijańskiego w rodzinie.

Z powyższego wynika, że problematyka edukacji czytelnicznej i medialnej w szkolnym nauczaniu religii ma być poszerzeniem wiedzy katechizowanej młodzieży o środkach społecznego komunikowania i ukazaniem ich w perspektywie działalności ewangelizacyjnej Kościoła, jak też pomocą w nabywaniu umiejętności związanych z odpowiedzialnym, krytycznym i aktywnym korzystaniem z mediów. Podejmowane w toku korelacji nauki religii z edukacją czytelniczną i medialną zagadnienia są powiązane z egzystencjalnym wymiarem programu szkolnej katechizacji młodzieży z gimnazjum i liceum profilowanego. Dotyczą więc przede wszystkim zakresu treści i pojęć, które mają związek z różnymi źródłami informacji o Bogu, człowieku i o świecie, jak też ze sposobami i formami komunikowania Boga z ludźmi oraz realizacją powołania życiowego w małżeństwie i rodzinie. Zestawiając treści zawarte w przekazach medialnych z problematyką katechetyczną, uwypukla się silne oddziaływanie środków społecznego przekazu na przekonania, poglądy i postawy współczesnego człowieka, a zwłaszcza młodego. Zachęca się też młodzież do krytycznego odbioru treści przekazywanych za pośrednictwem mediów. Widać w tym troskę autorów programu nauczania religii o taką realizację zakładanych w „Podstawie programowej kształcenia ogólnego” celów, zadań i treści edukacji czytelnicznej i medialnej, które pozwalają uczniowi poznać pełną informację o środkach społecznego komunikowania, wskazywać na związek wiary z kulturą medialną i kształtować chrześcijańskie postawy wobec mediów. Szczególnego znaczenia nabiera tu nabywanie zdolności chrześcijańskiego wartościowania przekazów medialnych i odpowiedzialnego korzystania z nowoczesnych środków informacji społecznej, także w kształceniu i samokształceniu. Tak ukierunkowana korelacja w praktyce katechetycznej może więc być okazją do dialogu edukacyjnego wspomagającego młodzież w zrozumieniu nauczania Kościoła na temat środków społecznego komunikowania oraz do pogłębienia zainteresowań tematyką religijną.

Uwagi i postulaty katechetyczne

Wspomaganie katechizowanej młodzieży z gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych w osiąganiu dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej oraz w nabywaniu zdolności świadczenia o Bogu w rodzinie, szkole, parafii i innych środowiskach społecznych ma być zakorzenione w kulturze. Powinno mu towarzyszyć nawiązanie do wszystkich dziedzin życia katechizowanych uczniów. W sytuacji istotnego wpływu kultury medialnej na życie i rozwój osobowy młodzieży, koniecznością staje się intensyfikacja korelacji nauki religii z edukacją czytelniczną i medialną. Zadanie to, powierzone katechizacji szkolnej, wymaga systematycznego wspomaganie młodzieży w stymulowaniu procesów recepcji różnych przekazów medialnych, analizowaniu, krytycznej ocenie i tworzeniu tekstów medialnych. Katechizowani, na przykładzie pracy z tekstami drukowanymi, grafiką, dźwiękiem oraz ruchomymi i nieruchomymi obrazami dostarczanymi przez nauczyciela religii za

pośrednictwem każdego rodzaju technologii, mogą rozwijać zdolność interpretowania wiadomości i wartości oferowanych przez media, rozpoznawać sposoby ich działania, a także nauczyć się korzystania z nich w celu komunikowania z innymi osobami i rozwoju wiary.

Cykliczna realizacja problematyki z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej w katechizacji młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej pomoże rozbudzać w uczniach ciekawość poznawczą, zainteresowania mediami katolickimi i motywacje do samokształcenia oraz przygotować uczniów do prawidłowego odczytywania przekazów medialnych i korzystania z nowoczesnych środków społecznego komunikowania. Podstawą działań dydaktyczno-wychowawczych nauczyciela religii powinno być dążenie do szukania i rozwijania wewnętrznych możliwości młodzieży związanych z poszukiwaniem autentycznej wolności i prawdy. Poprzez różnorodne czynności edukacyjne w zakresie kształcenia i wychowania medialnego katecheta może spowodować, że uczeń pozyskując wiedzę o sobie samym, o Bogu, o świecie, będzie kształcił procesy postrzegania, krytycznego myślenia oraz rozwijał wyobraźnię i zmysł wiary. Wszystko to może wpływać na formowanie się postaw młodego człowieka wobec mediów i sprawić, iż katechizowany odczuje potrzebę aktywnego i świadomego korzystania ze współczesnych, dostępnych mu środków społecznego komunikowania. Oczywistym jest, iż takie działania edukacyjne wymagają dialogu ukierunkowanego na wywołanie w uczniach chęci świadomego i odpowiedzialnego korzystania z mediów.

Warto uwzględnić przy tym fakt, iż bezwzględny priorytet w kształtowaniu kultury medialnej młodzieży ma środowisko rodzinne. Dlatego w realizację problematyki medialnej winni być włączeni rodzice. Istotna wydaje się także współpraca z innymi wychowawcami. Chodzi tu o korelację problematyki medialnej z programem wychowawczym szkoły oraz jej omawianie na innych lekcjach, zwłaszcza w ramach przedmiotów humanistycznych⁴⁰. Wtedy bowiem z większą skutecznością można przygotować młodzież do selektywnego, aktywnego i dogłębnego odbioru treści przekazywanych przez media, posługiwania się mediami jako narzędziami wspomagania wszechstronnego rozwoju, także religijnego oraz nabywania umiejętności współtworzenia programów edukacyjnych i ich upowszechniania.

Osiągnięcie założeń edukacji czytelniczej i medialnej w szkolnej katechizacji młodzieży zależy od postawy nauczyciela religii jako wychowawcy, przewodnika i świadka wiary, od znajomości zakładanego w kształceniu ogólnym i katechetycznym programu edukacji czytelniczej i medialnej oraz od metod i umiejętności współpracy z uczniami, z ich rodzicami i z innymi nauczycielami. Katecheta powinien więc zapoznać się z założeniami edukacji czytelniczej i medialnej w „Podstawie programowej kształcenia ogólnego” w gimnazjum, liceum ogóln-

⁴⁰ Celem egzemplifikacji wymienić można tu propozycje Z. Kruszewskiego i A. Sosin. Autorzy, uwzględniając wymóg integracji szkolnego nauczania religii z innymi przedmiotami i ścieżkami edukacyjnymi proponują zajęcia, podczas których następuje realizacja wybranych aspektów edukacji czytelniczej i medialnej; zob. i por. Z. K r u s z e w s k i, *Edukacja czytelnicza i medialna. Propozycje realizacji ścieżki międzyprzedmiotowej na temat Biblii jako księgi*, „Katecheta” 47(2003), nr 7–8, s. 95–97; A. S o s i n, *Katecheza a ścieżka międzyprzedmiotowa: Edukacja czytelnicza i medialna*, „Wychowawca” nr 5, 2004, s. 25–26.

kształcącym, liceum profilowanym i technikum. Wskazane jest przy tym zwrócenie uwagi na te propozycje merytoryczne, które zostały zapisane w „Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” i w „Programie nauczania religii”. Analiza tych podstaw programowych pozwoli mu zorientować się, przy jakich treściach i w jakim zakresie powinien zastosować korelację szkolnego nauczania religii z edukacją czytelnictwem i medialną. Edukacji czytelnictwem i medialnej katechizowanej młodzieży powinno zatem towarzyszyć, a nawet ją wyprzedzać, kształcenie katechetów w tym zakresie⁴¹. Wówczas nauczyciel religii będzie mógł pomagać młodzieży kształtować odpowiedzialne postawy wobec mediów, wspólnie rozwiązując z nimi problemy dotyczące zagrożeń, jakie wiążą się z inwazją nowoczesnych środków społecznego komunikowania. Takim działaniom edukacyjnym nauczyciela religii winna towarzyszyć troska o dobro każdego katechizowanego ucznia, wspieranie go w pogłębianiu wiedzy o mediach i przygotowanie do swobodnego poruszania się w świecie współczesnych środków społecznego komunikowania. Stąd też realizacja edukacji czytelnictwem i medialnej w katechizacji młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej musi być zintegrowana z innymi, merytorycznymi i dydaktyczno-wychowawczymi aspektami szkolnego nauczania religii. Tylko w ten sposób można przyczyniać się do wspierania młodzieży w integrowaniu wiary z kulturą i takiego korzystania ze środków społecznego komunikowania, które służy pozyskiwaniu rzetelnych informacji oraz formacji ludzkiej i chrześcijańskiej.

⁴¹ W realizacji tego postulatu pomocne mogą okazać się propozycje zawarte w ukierunkowanych praktycznie opracowaniach traktujących o doskonaleniu warsztatu pracy nauczyciela, zwłaszcza w odniesieniu do programowania i realizacji edukacji czytelnictwem i medialnej. Zainteresowanych tą problematyką odsyła się m.in. do: E. Grodecka, H. Sokołowski, *Edukacja czytelnictwem i medialna w szkole podstawowej i gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli realizujących ścieżki międzyprzedmiotowe*, Lublin 2000; E. Wójcicka, *Edukacja czytelnictwem i medialna. Program nauczania dla klas I-III gimnazjum*, „Biblioteka w Szkole” nr 4, , 2001, s. 1-7; J. Reczek, *Edukacja czytelnictwem w nowym liceum* (propozycja realizacji), „Wychowawca” nr 5, 2004, s. 13-14.